

شبهه استناددهی: قلعه کهنه، خزاله، آرمند، محمد، سادات ابیطحی، معصومه، و صفرنواده، مریم. (۱۴۰۴). بررسی تأثیر فعالیت فوق برنامه بر رشد اجتماعی و مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله در دانش‌آموزان دوره‌ی اول متوسطه از دیدگاه معلمان شهر کرمانشاه (ناحیه سه). آموزش، تربیت و توسعه پایدار، ۳(۳)، ۱۶-۱.

© ۱۴۰۴ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

بررسی تأثیر فعالیت فوق برنامه بر رشد اجتماعی و مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله در دانش‌آموزان دوره‌ی اول متوسطه از دیدگاه معلمان شهر کرمانشاه (ناحیه سه)

خزاله قلعه کهنه^۱، محمد آرمند^۲، معصومه سادات ابیطحی^۳، مریم صفرنواده^۴

۱. دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی، گروه مطالعات تربیتی و برنامه ریزی درسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. گروه برنامه‌ریزی درسی، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی، تهران، ایران.

۳. گروه علوم تربیتی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۴. گروه آموزشی و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، تهران، ایران.

* ایمیل نویسنده مسئول: mohammadarmand@yahoo.com

چکیده

فعالیت‌های فوق برنامه یکی از عواملی است که نوجوانان با شرکت در آنها می‌توانند استعدادهای خود را شکوفا و مهارت‌های حل مسئله خود را افزایش دهند. هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی میزان تأثیر فعالیت‌های فوق برنامه بر رشد اجتماعی و مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله در دانش‌آموزان دوره‌ی اول متوسطه شهر کرمانشاه (ناحیه ۳) از دیدگاه معلمان این ناحیه بود. روش این پژوهش توصیفی از نوع پیمایشی است. حجم نمونه بر اساس فرمول مورگان ۲۹۷ نفر از معلمان مقطع متوسطه تعیین و شرکت‌کنندگان با بهره‌گیری از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته در سه زمینه‌ی رشد اجتماعی، مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله استفاده شده است. برای تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (فراوانی، درصد و میانگین) و آمار استنباطی (آزمون تی مستقل، تحلیل واریانس و ضریب همبستگی اسپیرمن) به کار گرفته شد. یافته‌های پژوهش نشان داد، بین دانش‌آموزانی که در فعالیت‌های فوق برنامه شرکت می‌کنند نسبت به دانش‌آموزانی که در این فعالیت‌ها شرکت نمی‌کنند تفاوت معنا داری وجود دارد و فعالیت‌های فوق برنامه منجر به افزایش رشد اجتماعی و مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله در دانش‌آموزان می‌شود. با توجه به نتایج به دست آمده ایجاد زمینه جهت شرکت دانش‌آموزان متوسطه در فعالیت‌های فوق برنامه بسیار حائز اهمیت است و بسیاری از اهداف نظام آموزشی را نیز محقق می‌سازد.

کلیدواژه‌گان: فعالیت فوق برنامه، رشد اجتماعی، مهارت‌های خلاقیت، حل مسئله

تاریخ ارسال: ۸ خرداد ۱۴۰۴

تاریخ بازنگری: ۱۰ شهریور ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۸ شهریور ۱۴۰۴

تاریخ چاپ: ۲۱ مهر ۱۴۰۴

How to cite: Ghaleekohne, K., Armand, M., Abtahi, M. S., & Safarnavadeh, M. (2025). Examining the Effect of Extracurricular Activities on Social Development, Creativity, and Problem-Solving Skills of Lower Secondary School Students from the Perspective of Teachers in Kermanshah (District 3). *Training, Education, and Sustainable Development*, 3(3), 1-16.

© 2025 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Examining the Effect of Extracurricular Activities on Social Development, Creativity, and Problem-Solving Skills of Lower Secondary School Students from the Perspective of Teachers in Kermanshah (District 3)

Khazala Ghaleekohne¹, Mohammad Armand^{2*}, Massoumeh Sadat Abtahi³, Maryam Safarnavadeh⁴

1. PhD Student in Curriculum Planning, Department of Educational Studies and Curriculum Planning, SR.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2. Department of Curriculum Planning, Humanities Research and Development Institute, Tehran, Iran.

3. Department of Educational Sciences, SR.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran

4. Department of Education and Health, Treatment and Medical Education, Tehran, Iran.

*Corresponding Author's Email: mohammadarmand@yahoo.com

Abstract

Extracurricular activities are among the factors through which adolescents can nurture their talents and enhance their problem-solving skills. The main objective of the present study was to examine the extent of the impact of extracurricular activities on social development, creativity, and problem-solving skills of lower secondary school students in Kermanshah (District 3) from the perspective of teachers in this district. This research employed a descriptive survey design. The sample size, determined based on Morgan's formula, consisted of 297 secondary school teachers, and participants were selected using a stratified random sampling method. For data collection, a researcher-made questionnaire was employed in three areas: social development, creativity skills, and problem-solving skills. To analyze the data, both descriptive statistics (frequency, percentage, and mean) and inferential statistics (independent t-test, analysis of variance, and Spearman's correlation coefficient) were used. The findings revealed that there is a significant difference between students who participate in extracurricular activities and those who do not, indicating that extracurricular activities contribute to an increase in students' social development as well as creativity and problem-solving skills. Based on the results, creating opportunities for secondary school students to participate in extracurricular activities is of great importance and fulfills many of the objectives of the educational system.

Keywords: *Extracurricular activities, social development, creativity skills, problem-solving skills*

Submit Date: 29 May 2025

Revise Date: 01 September 2025

Accept Date: 09 September 2025

Publish Date: 13 October 2025

آموزش و پرورش در هر جامعه‌ای به‌مثابه ستون فقرات رشد فردی و اجتماعی عمل می‌کند و از همین رو نقش بنیادین آن در شکل‌دهی به سرمایه انسانی و اجتماعی نسل‌های آینده غیرقابل انکار است. یکی از مهم‌ترین ابعاد آموزش در دوره‌های مختلف تحصیلی، توجه به رشد همه‌جانبه دانش‌آموزان و ارتقای توانایی‌های شناختی، اجتماعی و هیجانی آنان است. در این میان، فعالیت‌های فوق برنامه به‌عنوان ابزاری مؤثر در ارتقای مهارت‌های اجتماعی، خلاقیت و توانایی حل مسئله مطرح می‌شود و توجه بسیاری از اندیشمندان تعلیم و تربیت را به خود جلب کرده است (Darzi Radmandi et al., 2019).

فعالیت‌های فوق برنامه بستری فراهم می‌کند که دانش‌آموزان فراتر از آموزش رسمی، با تجارب متنوع اجتماعی، فرهنگی و علمی مواجه شوند و در فضایی غیردرسی به تمرین مسئولیت‌پذیری، همکاری گروهی و نوآوری بپردازند. تحقیقات نشان داده است که مشارکت در چنین فعالیت‌هایی می‌تواند هم به افزایش خودکارآمدی تحصیلی و هم به شکوفایی استعدادهای فردی و اجتماعی منجر شود (Dodel, 2015). علاوه بر این، در نظام‌های آموزشی نوین، این فعالیت‌ها به‌عنوان مکملی برای پرورش مهارت‌های زندگی تلقی می‌شوند که دانش‌آموزان را برای مواجهه با چالش‌های پیچیده دنیای امروز آماده می‌سازد (Hancock et al., 2024).

از دیدگاه روان‌شناسی رشد، توسعه اجتماعی دانش‌آموزان از طریق تعاملات مثبت با همسالان و مشارکت در گروه‌های فوق برنامه تقویت می‌شود. پژوهش‌های متعدد تأیید کرده‌اند که فعالیت‌های ورزشی و هنری خارج از کلاس، نه تنها مهارت‌های اجتماعی را افزایش می‌دهد بلکه موجب ارتقای عزت‌نفس و سازگاری اجتماعی نیز می‌شود (Indro Asyoko, 2017; Pashazadeh, 2023). به‌ویژه در دوران نوجوانی که بحران هویت و شکل‌گیری خود اجتماعی اهمیت دارد، این فعالیت‌ها نقش اساسی در کاهش رفتارهای پرخطر و تقویت روابط مثبت ایفا می‌کنند (Boyd, 2018).

خلاقیت نیز به‌عنوان یکی از نیازهای بنیادین در نظام‌های آموزشی امروز، جایگاه برجسته‌ای در ارتباط با فعالیت‌های فوق برنامه دارد. خلاقیت نه تنها توانایی تولید ایده‌های نوین بلکه ظرفیت انطباق با تغییرات سریع و پیچیده دنیای معاصر را دربر می‌گیرد. مطالعات نشان داده‌اند که آموزش‌های رسمی به تنهایی قادر به پرورش خلاقیت در سطح مطلوب نیستند و برنامه‌های غیررسمی و فوق برنامه می‌توانند نقشی کلیدی در این زمینه ایفا کنند (Karaçam et al., 2021; Saxena, 2020). به عبارت دیگر، فضای آزاد و تعاملی فعالیت‌های فوق برنامه، بستری برای بروز نوآوری و اندیشه‌های بدیع فراهم می‌آورد (Beck et al., 2016).

مهارت حل مسئله نیز از جمله قابلیت‌هایی است که نظام‌های آموزشی کارآمد باید در دانش‌آموزان تقویت کنند. نظریه‌های یادگیری همچون دیدگاه پیازه و ویگوتسکی بر نقش تجربه و فعالیت عملی در رشد توانایی حل مسئله تأکید دارند. شواهد پژوهشی نشان داده است که مشارکت در فعالیت‌های فوق برنامه می‌تواند فرصت‌های مناسبی برای دانش‌آموزان ایجاد کند تا در محیطی امن و حمایتی با مسائل واقعی روبه‌رو شده و راهبردهای متنوعی برای حل آن‌ها بیازمایند (Asadi Zeidabadi et al., 2021; Saberi Mehr, 2020).

از منظر جامعه‌شناسی آموزش، فعالیت‌های فوق برنامه نه تنها فرد را متأثر می‌سازد بلکه پیامدهای جمعی و اجتماعی گسترده‌ای دارد. این فعالیت‌ها به انسجام اجتماعی، تقویت سرمایه اجتماعی و کاهش شکاف‌های تعاملات میان دانش‌آموزان منجر می‌شوند (Sørli et al., 2017; Strickhouser et al., 2021). در واقع، فعالیت‌های فوق برنامه می‌توانند به عنوان ابزاری برای تحقق اهداف کلان نظام آموزشی در راستای پرورش شهروندانی مسئول، خلاق و متعهد تلقی شوند (Nazari & Yazdansta, 2019).

اهمیت فعالیت‌های فوق برنامه در سطح بین‌المللی نیز به خوبی اثبات شده است. در بسیاری از کشورها، این فعالیت‌ها بخشی جدایی‌ناپذیر از برنامه‌های درسی محسوب می‌شوند و نقش مؤثری در ارتقای شایستگی‌های اجتماعی و تحصیلی دانش‌آموزان دارند. به‌عنوان نمونه، پژوهش‌ها در کشورهای آسیایی و اروپایی نشان داده‌اند که مشارکت در فعالیت‌های ورزشی و هنری خارج از کلاس می‌تواند به بهبود عملکرد تحصیلی، ارتقای مهارت‌های رهبری و افزایش احساس تعلق اجتماعی منجر شود (Huang et al., 2024; Tran & et al., 2024).

از سوی دیگر، با ورود فناوری‌های نوین به عرصه آموزش، فعالیت‌های فوق برنامه شکل تازه‌ای یافته‌اند. ادغام ابزارهای دیجیتال و شبکه‌های اجتماعی در آموزش‌های غیررسمی فرصت‌های جدیدی برای تقویت مهارت‌های اجتماعی و شناختی دانش‌آموزان فراهم کرده است (Go, 2025; Nie & Tsai, 2025). چنین تغییراتی نه تنها باعث افزایش جذابیت این فعالیت‌ها شده بلکه توانسته است دامنه تأثیر آن‌ها را گسترش دهد و نسل جدیدی از مهارت‌های قرن بیست‌ویکمی همچون تفکر انتقادی و سواد دیجیتال را پرورش دهد (Huang et al., 2024).

در ایران نیز، پژوهش‌ها حاکی از آن است که توجه به فعالیت‌های فوق برنامه می‌تواند در ارتقای عملکرد تحصیلی، شکوفایی استعدادها و بهبود سلامت روانی دانش‌آموزان نقش مؤثری داشته باشد (Ghafarinia & Jamshidizadeh, 2021; Hamzehii & Bagheri, 2018). با این حال، هنوز هم در بسیاری از مدارس، این فعالیت‌ها جایگاه مطلوبی در برنامه‌های آموزشی ندارند و عمدتاً به‌عنوان موضوعات حاشیه‌ای و تفریحی تلقی می‌شوند (Darzi Radmandi et al., 2019).

نکته مهم دیگر، ارتباط فعالیت‌های فوق برنامه با گروه‌های خاص دانش‌آموزی است. مطالعات نشان داده‌اند که دانش‌آموزان دارای نیازهای ویژه و یا مشکلات ارتباطی نیز از این فعالیت‌ها بهره‌مند می‌شوند و می‌توانند از طریق مشارکت فعال در فعالیت‌های گروهی، مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی خود را بهبود بخشند (Alshammari et al., 2020; Leifler, 2022; O'Keeffe & McNally, 2021). همچنین استمرار این برنامه‌ها موجب ثبات در رشد فردی و اجتماعی می‌شود و امکان انتقال این دستاوردها به مراحل بعدی زندگی را فراهم می‌آورد (Bornstein et al., 2017).

با در نظر گرفتن مجموعه‌ای از پژوهش‌ها، می‌توان گفت که فعالیت‌های فوق برنامه علاوه بر بهبود عملکرد تحصیلی، زمینه‌ای برای پرورش مهارت‌های نرم، توسعه شخصیت و آماده‌سازی دانش‌آموزان برای زندگی اجتماعی و شغلی آینده است (Wachsmuth et al., 2023). در عین حال، غفلت از این حوزه می‌تواند منجر به پیامدهای منفی همچون فقدان مهارت‌های اجتماعی، کاهش خلاقیت و ناتوانی در حل مسائل پیچیده زندگی شود (Knifsend et al., 2020).

از این رو، اهمیت پژوهش حاضر در بررسی اثر فعالیت‌های فوق برنامه بر رشد اجتماعی، خلاقیت و حل مسئله دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر کرمانشاه نه تنها در پر کردن شکاف پژوهشی موجود بلکه در ارائه شواهد تجربی برای سیاست‌گذاران آموزشی آشکار می‌شود. این پژوهش تلاش دارد با تمرکز بر دیدگاه معلمان به این پرسش پاسخ دهد که چگونه می‌توان از ظرفیت فعالیت‌های فوق برنامه برای ارتقای اهداف نظام آموزشی و پرورش نسلی توانمند و خلاق بهره گرفت.

روش‌شناسی

از آنجا که در پژوهش حاضر سعی شده است تا از دیدگاه معلمان به بررسی میزان تأثیر فعالیت‌های فوق برنامه بر رشد اجتماعی و مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله در دانش‌آموزان، پرداخته شود، از روش پژوهش توصیفی از نوع پیمایشی استفاده شده است. جامعه آماری در این تحقیق شامل ۵۹۳ نفر از معلمان ناحیه ۳ دوره‌ی اول متوسطه شهر کرمانشاه بود. حجم نمونه آماری با بهره‌گیری از جدول مورگان ۲۹۷ نفر تعیین شد. در این پژوهش شیوه نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای بود. برای گردآوری داده‌ها از ابزار پرسشنامه محقق ساخته که دارای ۱۶ سؤال ۴ گزینه‌ای در مقیاس لیکرت ۵ درجه‌ای (بسیار زیاد تا بسیار کم) و در ۳ زمینه‌ی رشد اجتماعی، مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله بهره‌گیری شده است. برای بررسی روایی محتوایی، پرسشنامه در اختیار تعدادی از اساتید صاحب‌نظر قرار گرفت و سؤالات بر اساس نظرات و پیشنهادات آنان اصلاح و مجدداً تنظیم شد. پرسشنامه روی ۵۰ نفر از معلمان اجرا شد و با استفاده از آلفای کرونباخ ضریب پایایی آن ۰/۹۹ محاسبه شد. داده‌های گردآوری شده بر اساس مقیاس‌های اندازه‌گیری متغیرها با نرم‌افزار SPSS کدگذاری شده و با توجه به سؤالات تحقیق با بهره‌گیری از روش توصیفی (میانگین، درصد و فراوانی) و آمار استنباطی (آزمون تی مستقل، تحلیل واریانس و ضریب همبستگی اسپیرمن) تحلیل شدند.

یافته‌های پژوهش به صورت توصیفی – استنباطی، تحلیل و ارائه گردیده است. در گزارش حاضر ابتدا به منظور به دست آوردن دید کلی از داده‌ها، داده‌های توصیفی ارائه شده است و سپس یافته‌های استنباطی به تفکیک سؤالات ارائه شده است. در جدول (۱) زیر توصیفی از مشخصات جمعیت‌شناختی نمونه مورد مطالعه آورده شده است:

جدول ۱. فراوانی و درصد فراوانی نمونه آماری مورد مطالعه به لحاظ مشخصات جمعیت شناختی

متغیر	فراوانی	درصد فراوانی
جنس	زن	۹۸
	مرد	۱۳۶
سن	کمتر از ۳۰ سال	۵۰
	۳۱-۴۰ سال	۸۱
	۴۱-۵۰ سال	۶۹
	۵۱-۶۰ سال	۱۸
	بالتر از ۶۰ سال	۳
تحصیلات	اظهار نشده	۱۳
	کاردانی	۱۵
	کارشناسی	۱۲۰
	کارشناسی ارشد و بالاتر	۹۰
	اظهار نشده	۹
سابقه	کمتر از ۱۰ سال	۷۰
	۱۱-۲۰ سال	۶۵
	۲۱-۳۰ سال	۷۶
	۳۱ سال و بالاتر	۱۳
	اظهار نشده	۱۰

بر اساس داده‌های جدول (۱) نمونه مورد مطالعه شامل ۲۳۴ نفر از دبیران مدارس دوره‌ی اول متوسطه ناحیه ۳ آموزش و پرورش شهرستان کرمانشاه است که ۹۸ نفر (۴۱/۹ درصد) زن و ۱۳۶ نفر (۵۸/۱ درصد) مرد هستند. سن ۵۰ نفر (۲۱/۴ درصد) از دبیران کمتر از ۳۰ سال، ۸۱ نفر (۳۴/۶ درصد) بین ۳۱ تا ۴۰ سال، ۶۹ نفر (۲۹/۵ درصد) بین ۴۱ تا ۵۰ سال، ۱۸ نفر (۷/۷ درصد) بین ۵۱ تا ۶۰ سال و ۳ نفر (۱/۳ درصد) بالاتر از ۶۰ سال است. ۱۳ نفر (۵/۶ درصد) نیز سن خود را ذکر نکرده‌اند. میزان تحصیلات ۱۵ نفر (۶/۴ درصد) از دبیران کاردانی، ۱۲ نفر (۵/۱ درصد) کارشناسی و ۹۰ نفر (۳۸/۵ درصد) کارشناسی ارشد و بالاتر است و ۹ نفر (۳/۸ درصد) نیز میزان تحصیلات خود را ذکر نکرده‌اند. میزان سنوات خدمت ۷۰ نفر (۲۹/۹ درصد) از دبیران کمتر از ده سال، ۶۵ نفر (۲۷/۸ درصد) بین ۱۱ تا ۲۰ سال، ۷۶ نفر (۳۲/۵ درصد) بین ۲۱ تا ۳۰ سال و ۱۳ نفر (۵/۶ درصد) کارشناسی ارشد و بالاتر است و ۱۰ نفر (۴/۳ درصد) نیز میزان سنوات خدمت خود را ذکر نکرده‌اند. پیش فرض استفاده از آزمون‌های آماری پارامتریک^۱:

جدول ۲: آزمون کالموگروف – اسمیرونوف برای نرمال بودن توزیع داده‌ها

متغیر	تعداد نمونه	مقدار Z	سطح معناداری
میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس متوسطه اول بر رشد اجتماعی و مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله در دانش‌آموزان	۲۳۴	۱/۳۲۷	۰/۰۵۹

^۱) Parametric statistical tests

با توجه به نتایج آزمون کالموگروف-اسمیرنوف در جدول (۲) می‌توان اظهار نمود که متغیر اصلی پژوهش یعنی میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس متوسطه اول بر رشد اجتماعی و مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله در دانش‌آموزان نرمال می‌باشد؛ زیرا سطح معناداری مقدار Z بزرگتر از $0/05$ می‌باشد ($p > 0/05$). بنابراین نتیجه گرفته می‌شود که از آزمون‌های پارامتری برای تحلیل سؤالات تحقیق می‌توان استفاده کرد.

هدف اصلی این پژوهش بررسی اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس دوره‌ی اول متوسطه ناحیه ۳ شهرستان کرمانشاه بر رشد اجتماعی و مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله در دانش‌آموزان رشد اجتماعی و مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله در دانش‌آموزان از دیدگاه دبیران این مدارس است. به طور کلی با تحلیل سؤال اصلی پژوهش یعنی میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس متوسطه اول، سه سوال پژوهشی شکل گرفته است.

سؤال اصلی) میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر رشد اجتماعی و مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله در دانش‌آموزان مدارس دوره‌ی اول متوسطه شهر کرمانشاه از دیدگاه دبیران در چه حدی است؟

جدول ۳. توصیف میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر رشد اجتماعی و مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله در دانش‌آموزان مدارس

دوره‌ی اول متوسطه شهر کرمانشاه

سؤال	سؤال	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد		
$\frac{1}{5}$	$\frac{2}{4}$	$\frac{3}{3}$	$\frac{4}{2}$	$\frac{5}{1}$	$\frac{6}{0}$	$\frac{7}{-1}$	$\frac{8}{-2}$
۱	۰/۴	۱۳	۵/۶	۷۳	۳۱/۲	۹۰	۳۸/۵
اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس متوسطه اول بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان							
۹	۳/۸	۱۳	۵/۶	۶۲	۲۶/۵	۸۴	۳۵/۹
اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس متوسطه اول بر مهارت خلاقیت دانش‌آموزان							
۶	۲/۶	۲۲	۹/۴	۵۹	۲۵/۲	۸۳	۳۵/۵
اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس متوسطه اول بر مهارت حل مسئله دانش‌آموزان							
۵	۲/۱	۱۶	۶/۸	۶۵	۲۷/۸	۸۶	۳۶/۸
اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس متوسطه اول بر رشد اجتماعی و مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله در دانش‌آموزان (میانگین)							

جدول ۴. تحلیل میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر رشد اجتماعی و مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله در دانش‌آموزان دوره‌ی اول

متوسطه شهر کرمانشاه با استفاده از آزمون t یک‌طرفه

متغیر	تعداد	میانگین مشاهده شده	میانگین نظری	انحراف معیار	مقدار آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری
اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس متوسطه اول بر رشد اجتماعی و مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله در دانش‌آموزان (میانگین)	۲۳۳	۳/۷۸	۳	۰/۵۹	۲۰/۰۵	۲۳۳	**۰/۰۰۱

* در سطح $0/05$ معنادار است.

** در سطح $0/01$ معنادار است.

با توجه به اطلاعات مندرج در جدول (۳)، به نظر ۵ نفر (۲/۱ درصد) از نمونه مورد مطالعه میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر رشد اجتماعی و مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله در دانش‌آموزان مدارس دوره‌ی اول متوسطه ناحیه سه کرمانشاه، خیلی کم، به نظر ۱۶ نفر (۶/۸ درصد) کم، به نظر ۶۵ نفر (۲۷/۸ درصد) متوسط، به نظر ۸۶ نفر (۳۶/۸ درصد) زیاد و به نظر ۶۲ نفر (۲۶/۵ درصد) خیلی زیاد است. همچنین

نتایج آزمون t یک طرفه در جدول (۴) حاکی از آن است که میانگین مشاهده شده میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر رشد اجتماعی و مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله در دانش‌آموزان دوره‌ی اول مدارس متوسطه ناحیه سه کرمانشاه، از دیدگاه نمونه مورد مطالعه (۳/۷۸) از میانگین نظری جامعه (۳) بزرگتر است و این تفاوت در سطح ($\alpha = 0/01$) معنادار است زیرا ($p < 0/01$ و $t = 20/05$)؛ بنابراین با ۹۹ درصد اطمینان می‌توان گفت که از نظر نمونه مورد مطالعه، میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر رشد اجتماعی و مهارت‌های خلاقیت و حل مسئله در دانش‌آموزان دوره‌ی اول مدارس متوسطه ناحیه سه کرمانشاه، بالاتر از حد متوسط باشد.

(۱) برگزاری فعالیت‌های فوق برنامه تا چه اندازه موجب افزایش رشد اجتماعی دانش‌آموزان دوره‌ی اول متوسطه شهر کرمانشاه شده است؟

جدول ۵. توصیف میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان مدارس دوره‌ی اول متوسطه شهر کرمانشاه از دیدگاه دبیران

دیدگاه دبیران

سؤال	سؤال	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد					
فرمانی	درصد	فرمانی	درصد	فرمانی	درصد					
موجب افزایش مسئولیت پذیری دانش آموزان می شود	۲	۰/۹	۱۳	۵/۶	۸۱	۳۴/۶	۷۸	۳۳/۳	۶۰	۲۵/۶
موجب پرورش روحیه اجتماعی دانش آموزان می شود	۳	۱/۳	۳۷	۱۵/۸	۷۷	۳۲/۹	۷۵	۳۲/۱	۴۲	۱۷/۹
موجب افزایش تعمیق و تثبیت یادگیری در دانش آموزان می شود	۱	۰/۴	۸	۳/۴	۸۸	۳۷/۶	۸۵	۳۶/۳	۵۲	۲۲/۲
موجب پرورش صفات و ویژگی های شخصیتی دانش آموزان می شود	۰	۰	۶	۲/۶	۷۹	۳۳/۸	۹۶	۴۱	۵۳	۲۲/۶
توانایی دانش آموزان را برای فعالیت های گروهی و کار در گروه افزایش می دهد	۱	۰/۴	۱۳	۵/۶	۵۹	۲۵/۲	۹۳	۳۹/۷	۶۸	۲۹/۱
توانایی خودشناسی و اعتماد به نفس را در دانش آموزان افزایش می دهد	۰	۰	۹	۳/۸	۸۲	۳۵	۹۴	۴۰/۲	۴۹	۲۰/۹
حق آزادی انتخاب و مشارکت دانش آموزان را محترم می شمارد	۳	۱/۳	۶	۲/۶	۵۹	۲۵/۲	۱۱۴	۴۸/۷	۵۲	۲۲/۲
دانش آموزان را با موضوعات و مباحث مهم و ضروری فراتر از آموزش مدرسه آشنا می سازد	۰	۰	۱۲	۵/۱	۶۱	۲۶/۱	۸۰	۳۴/۲	۸۱	۳۴/۶
اثربخشی فعالیت های فوق برنامه بر رشد اجتماعی دانش آموزان (میانگین)	۱	۰/۴	۱۳	۵/۶	۷۳	۳۱/۲	۹۰	۳۸/۵	۵۷	۲۴/۴

جدول ۶. تحلیل میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان دوره‌ی اول متوسطه شهر کرمانشاه با استفاده از آزمون t یک طرفه

متغیر	تعداد	میانگین مشاهده شده	میانگین نظری	انحراف معیار	مقدار آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری
اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس متوسطه اول بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان	۲۳۴	۳/۸۰	۳	۰/۶۱	۱۹/۸۴	۲۳۳	**۰/۰۰۰۱

* در سطح ۰/۰۵ معنادار است.

* در سطح ۰/۰۱ معنادار است.

با توجه به اطلاعات مندرج در جدول (۵)، به نظر ۱ نفر (۰/۴ درصد) از نمونه مورد مطالعه میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان دوره‌ی اول متوسطه ناحیه سه کرمانشاه، خیلی کم، به نظر ۱۳ نفر (۵/۶ درصد) کم، به نظر ۷۳ نفر (۳۱/۲ درصد) متوسط، به نظر ۹۰ نفر (۳۸/۵ درصد) زیاد و به نظر ۵۷ نفر (۲۴/۴ درصد) خیلی زیاد است. همچنین نتایج آزمون t یک طرفه در جدول (۶) حاکی از آن

است که میانگین مشاهده شده میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان دوره‌ی اول مدارس متوسطه ناحیه سه کرمانشاه، از دیدگاه نمونه مورد مطالعه (۳/۸۰) از میانگین نظری جامعه (۳) بزرگتر است و این تفاوت در سطح ($\alpha = 0/01$) معنادار است زیرا ($p < 0/01$ و $t = 19/84$)؛ بنابراین با ۹۹ درصد اطمینان می‌توان گفت که از نظر نمونه مورد مطالعه، میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان دوره‌ی اول مدارس متوسطه ناحیه سه کرمانشاه، بالاتر از حد متوسط باشد.

۲) برگزاری فعالیت‌های فوق برنامه تا چه اندازه موجب افزایش مهارت خلاقیت دانش‌آموزان دوره‌ی اول متوسطه شهر کرمانشاه شده است؟
جدول ۷. توصیف میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر افزایش مهارت خلاقیت دانش‌آموزان مدارس دوره‌ی اول متوسطه شهر

کرمانشاه از دیدگاه دبیران

سؤال	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	سؤال
۱	۲	۳	۴	۵	۶
موجب می‌شود تا کار و مسائل و موضوعات برای دانش‌آموزان جالب باشد	۱۳	۱۵	۶/۴	۴۵	۱۹/۲
موجب افزایش تلاش و تکاپو و شکوفایی استعداد دانش‌آموزان می‌شود	۱۳	۱۰	۴/۳	۶۳	۲۶/۹
موجب تنوع در موضوعات درس و جلب رضایت دانش‌آموزان می‌شود.	۳/۴	۱۷	۷/۳	۸۵	۳۶/۳
قدرت تشخیص و مقایسه موضوعات درس را در دانش‌آموزان افزایش می‌دهد	۰/۹	۱۰	۴/۳	۵۷	۲۴/۴
قدرت همفکری و هم‌اندیشی با همسالان را در دانش‌آموزان افزایش می‌دهد	۱۲	۱۳	۵/۶	۶۲	۲۶/۵
اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس متوسطه اول بر افزایش مهارت خلاقیت دانش‌آموزان (میانگین)	۳/۸	۱۳	۵/۶	۶۲	۲۶/۵

جدول ۸. تحلیل میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر افزایش مهارت خلاقیت دانش‌آموزان دوره‌ی اول متوسطه شهر کرمانشاه با استفاده از آزمون t یک‌طرفه

متغیر	تعداد	میانگین مشاهده شده	میانگین نظری	انحراف معیار	مقدار آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری
اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس متوسطه اول بر افزایش مهارت خلاقیت دانش‌آموزان	۲۳۴	۳/۷۹	۳	۰/۷۳	۱۶/۴۵	۲۳۳	**۰/۰۰۱

* در سطح ۰/۰۵ معنادار است

** در سطح ۰/۰۱ معنادار است.

با توجه به اطلاعات مندرج در جدول (۷)، به نظر ۹ نفر (۳/۸ درصد) از نمونه مورد مطالعه میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر افزایش مهارت خلاقیت دانش‌آموزان دوره‌ی اول متوسطه ناحیه سه کرمانشاه، خیلی کم، به نظر ۱۳ نفر (۵/۶ درصد) کم، به نظر ۶۲ نفر (۲۶/۵ درصد) متوسط، به نظر ۸۴ نفر (۳۵/۹ درصد) زیاد و به نظر ۶۶ نفر (۲۸/۲ درصد) خیلی زیاد است. همچنین نتایج آزمون t یک طرفه در جدول (۸) حاکی از آن است که میانگین مشاهده شده میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر افزایش مهارت خلاقیت دانش‌آموزان دوره‌ی اول مدارس متوسطه ناحیه سه کرمانشاه، از دیدگاه نمونه مورد مطالعه (۳/۷۹) از میانگین نظری جامعه (۳) بزرگتر است و این تفاوت در سطح ($\alpha = 0/01$) معنادار است.

معنادار است زیرا ($p < ۰/۰۱$ و $t = ۱۶/۴۵$)؛ بنابراین با ۹۹ درصد اطمینان می‌توان گفت که از نظر نمونه مورد مطالعه، میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر افزایش مهارت خلاقیت دانش‌آموزان دوره‌ی اول مدارس متوسطه ناحیه سه کرمانشاه، بالاتر از حد متوسط باشد.

۳) برگزاری فعالیت‌های فوق برنامه تا چه اندازه موجب افزایش مهارت حل مسئله دانش‌آموزان دوره‌ی اول متوسطه شهر کرمانشاه شده است؟
جدول ۹. توصیف میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر افزایش مهارت حل مسئله دانش‌آموزان مدارس دوره‌ی اول متوسطه شهر کرمانشاه از دیدگاه دبیران

سؤال	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد
	۱	۲	۳	۴	۵
توانایی مواجهه شدن با مسئله و اعتماد به نفس را در دانش‌آموزان افزایش می‌دهد	۵	۲/۱	۲۵	۱۰/۷	۹۲
موجب افزایش قدرت حل مسئله در دانش‌آموزان می‌شود	۵	۲/۱	۲۷	۱۱/۵	۶۸
توانایی دانش‌آموزان را برای جمع‌آوری اطلاعات جهت حل مسئله بالا می‌برد	۴	۱/۷	۳۴	۱۴/۵	۵۶
موجب می‌شود وقتی دانش‌آموز با مسئله‌ای روبرو می‌شود به همه راه‌های ممکن فکر کند	۲	۰/۹	۲۰	۸/۵	۳۵
باعث روشن‌سازی افکار و احساسات در دانش‌آموزان می‌شود	۶	۲/۶	۱۱	۴/۷	۳۵
موجب افزایش تلاش در جهت یافتن راه حل مسئله در دانش‌آموزان می‌شود	۷	۳	۱۷	۷/۳	۷۱
موجب وسعت دید دانش‌آموزان به مسائل مختلف می‌شود	۱۰	۴/۳	۲۱	۹	۵۸
اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس متوسطه اول بر افزایش مهارت حل مسئله دانش‌آموزان (میانگین)	۶	۲/۶	۲۲	۹/۴	۵۹

جدول ۱۰. تحلیل میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر افزایش مهارت حل مسئله دانش‌آموزان دوره‌ی اول متوسطه شهر کرمانشاه با استفاده از آزمون t یک‌طرفه

متغیر	تعداد	میانگین مشاهده شده	میانگین نظری	انحراف معیار	مقدار آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری
اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس متوسطه اول بر افزایش مهارت حل مسئله دانش‌آموزان	۲۳۴	۳/۷۵	۳	۰/۷۶	۱۵/۰۸	۲۳۳	۰/۰۰۱**

* در سطح ۰/۰۵ معنادار است

** در سطح ۰/۰۱ معنادار است.

با توجه به اطلاعات مندرج در جدول (۹)، به نظر ۶ نفر (۲/۶ درصد) از نمونه مورد مطالعه میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر افزایش مهارت حل مسئله دانش‌آموزان دوره‌ی اول متوسطه ناحیه سه کرمانشاه، خیلی کم، به نظر ۲۲ نفر (۹/۴ درصد) کم، به نظر ۵۹ نفر (۲۵/۲ درصد) متوسط، به نظر ۸۳ نفر (۳۵/۵ درصد) زیاد و به نظر ۶۴ نفر (۲۷/۴ درصد) خیلی زیاد است. همچنین نتایج آزمون t یک‌طرفه در جدول (۱۰) حاکی از آن است که میانگین مشاهده شده میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر افزایش مهارت حل مسئله در دانش‌آموزان دوره‌ی اول مدارس متوسطه ناحیه سه کرمانشاه، از دیدگاه نمونه مورد مطالعه (۳/۷۵) از میانگین نظری جامعه (۳) بزرگتر است و این تفاوت در سطح ($\alpha = ۰/۰۱$) معنادار است زیرا ($p < ۰/۰۱$ و $t = ۱۵/۰۸$)؛ بنابراین با ۹۹ درصد اطمینان می‌توان گفت که از نظر نمونه مورد مطالعه، میزان اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه بر افزایش مهارت حل مسئله دانش‌آموزان دوره‌ی اول مدارس متوسطه ناحیه سه کرمانشاه، بالاتر از حد متوسط باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که فعالیت‌های فوق برنامه تأثیر معناداری بر رشد اجتماعی، مهارت‌های خلاقیت و توانایی حل مسئله دانش‌آموزان مقطع متوسطه اول شهر کرمانشاه دارد. به عبارت دیگر، دانش‌آموزانی که در فعالیت‌های فوق برنامه مشارکت داشتند، در مقایسه با دانش‌آموزانی که در این برنامه‌ها شرکت نکردند، در هر سه حوزه مذکور از سطح بالاتری برخوردار بودند. این یافته با مبانی نظری حوزه تعلیم و تربیت و روان‌شناسی رشد هم‌راستاست و مؤید اهمیت توجه به تجارب غیررسمی و مکمل در مدارس است.

از منظر رشد اجتماعی، نتایج نشان داد که فعالیت‌های فوق برنامه بستر مناسبی برای ارتقای مهارت‌های تعامل، همکاری و سازگاری اجتماعی فراهم می‌آورند. این نتیجه با پژوهش‌هایی هم‌خوان است که نشان داده‌اند مشارکت در فعالیت‌های خارج از کلاس منجر به تقویت مهارت‌های اجتماعی و افزایش سازگاری دانش‌آموزان می‌شود (Alshammari et al., 2020; Pashazadeh, 2023). همچنین، پژوهش‌های بین‌المللی بر اهمیت چنین فعالیت‌هایی در شکل‌گیری هویت اجتماعی نوجوانان تأکید کرده‌اند. برای نمونه، بررسی‌های انجام‌شده در ایالات متحده و اروپا نشان می‌دهد که مشارکت در فعالیت‌های فوق برنامه به بهبود عزت‌نفس، مسئولیت‌پذیری و ایجاد پیوندهای اجتماعی قوی‌تر منجر می‌شود (Sørli et al., 2021; Wachsmuth et al., 2023). نتایج پژوهش حاضر نیز همین مسیر را تأیید کرده و نشان می‌دهد که حتی در بافت آموزشی ایران، که محدودیت‌ها و چالش‌های خاص خود را دارد، چنین برنامه‌هایی نقشی انکارناپذیر در ارتقای مهارت‌های اجتماعی ایفا می‌کنند.

در زمینه خلاقیت، یافته‌ها نشان داد که شرکت در فعالیت‌های فوق برنامه موجب افزایش توانایی تولید ایده‌های نو و ابتکار عمل در دانش‌آموزان می‌شود. این موضوع با نظریه‌های شناختی که بر اهمیت محیط‌های غنی و محرک در پرورش خلاقیت تأکید دارند همسو است. پژوهش‌های پیشین نیز نشان داده‌اند که برنامه‌های علمی، هنری و ورزشی فوق برنامه می‌توانند بستری مناسب برای بروز خلاقیت در دانش‌آموزان ایجاد کنند (Karaçam et al., 2021; Saxena, 2020). همچنین نتایج این مطالعه با یافته‌های (Beck et al., 2016) هم‌خوانی دارد که بیان می‌کند خلاقیت کودکان تنها به توانایی‌های شناختی وابسته نیست بلکه تا حد زیادی تحت تأثیر فرصت‌های یادگیری و تجارب متنوع محیطی قرار دارد. بدین ترتیب، می‌توان نتیجه گرفت که فعالیت‌های فوق برنامه با ایجاد محیطی آزاد و تعاملی، نقش مکمل آموزش رسمی را ایفا کرده و دانش‌آموزان را برای مواجهه با شرایط متغیر دنیای معاصر آماده می‌سازد.

در حوزه حل مسئله نیز نتایج پژوهش حاضر نشان داد که فعالیت‌های فوق برنامه می‌توانند به‌طور معناداری توانایی دانش‌آموزان در شناسایی مسائل، تولید راهکارهای متنوع و اجرای آن‌ها را تقویت کنند. این یافته با پژوهش (Asadi Zeidabadi et al., 2021) که نشان داد سلامت روان و کاهش اضطراب نقش مهمی در ارتقای مهارت‌های حل مسئله دارند، هم‌راستا است. همچنین، نتایج این پژوهش با مطالعاتی هم‌خوان است که اثربخشی فعالیت‌های فوق برنامه را در افزایش توانایی‌های شناختی و تصمیم‌گیری دانش‌آموزان تأیید کرده‌اند (Saberi Mehr, 2020; Tran & et al., 2024). از این منظر، فعالیت‌های فوق برنامه نه تنها به رشد شناختی دانش‌آموزان کمک می‌کنند، بلکه آن‌ها را برای مواجهه با چالش‌های آینده نیز آماده می‌سازند.

یافته‌های این پژوهش همچنین با تحقیقات بین‌المللی مقایسه‌پذیر است. برای مثال، در چین فعالیت‌های فوق برنامه به‌ویژه در نهادهای آموزشی دیجیتال به‌عنوان ابزار کلیدی در تقویت مهارت‌های اجتماعی و دیجیتالی دانش‌آموزان شناخته شده‌اند (Huang et al., 2024). همچنین، در مطالعاتی که در اروپا انجام شده، بر تأثیر شبکه‌های دوستان و گروه‌های فوق برنامه بر عملکرد تحصیلی و اجتماعی دانش‌آموزان تأکید شده است (Fujiyama et al., 2021). یافته‌های پژوهش حاضر نیز با این نتایج همسو است و نشان می‌دهد که چنین فعالیت‌هایی در زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی متفاوت نیز کارآمدی خود را حفظ می‌کنند.

از سوی دیگر، این مطالعه هم‌راستا با پژوهش‌های انجام‌شده در ایران نشان می‌دهد که فعالیت‌های فوق برنامه می‌توانند پیامدهای مثبتی بر عملکرد تحصیلی، خودکارآمدی و سلامت روانی دانش‌آموزان داشته باشند (Ghafarinia & Jamshidzadeh, 2021; Hamzehii &).

(Bagheri, 2018; Nazari & Yazdansta, 2019). همچنین، نتایج آن با یافته‌های (Darzi Radmandi et al., 2019) سازگار است که بر ضرورت طراحی الگوهای درسی مبتنی بر فعالیت‌های فوق برنامه تأکید داشتند. بنابراین، می‌توان گفت که فعالیت‌های فوق برنامه نقشی دوگانه ایفا می‌کنند: از یک سو موجب ارتقای مهارت‌های فردی و اجتماعی می‌شوند و از سوی دیگر به بهبود کیفیت آموزشی و تحقق اهداف کلان نظام آموزشی کمک می‌کنند.

نکته قابل توجه دیگر در یافته‌های این پژوهش، هم‌سویی آن با دیدگاه‌های نظریه‌پردازانی است که بر تداوم رشد و پایداری آن تأکید دارند. به‌عنوان نمونه، (Bornstein et al., 2017) بر اهمیت ثبات در فرایند رشد اشاره کرده است. این مسئله نشان می‌دهد که فعالیت‌های فوق برنامه تنها تأثیرات کوتاه‌مدت ندارند بلکه می‌توانند پیامدهای بلندمدتی بر رشد اجتماعی و شخصیتی دانش‌آموزان برجای گذارند. همچنین، (Strickhouser et al., 2017) در یک فراتحلیل نشان داد که ویژگی‌های شخصیتی در ارتباط با سلامت و رفاه فردی نقش دارند؛ یافته‌های پژوهش حاضر نیز مؤید این دیدگاه است که فعالیت‌های فوق برنامه از طریق ارتقای ویژگی‌های اجتماعی و شخصیتی، می‌توانند رفاه کلی دانش‌آموزان را بهبود دهند.

از بعد فناوری، نتایج با پژوهش‌های اخیر که به نقش هوش مصنوعی و رسانه‌های دیجیتال در تقویت مشارکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های فوق برنامه پرداخته‌اند همسو است (Go, 2025; Nie & Tsai, 2025). این موضوع اهمیت بازاندیشی در شیوه‌های اجرای فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس ایران را نشان می‌دهد. استفاده از فناوری‌های نوین می‌تواند بر جذابیت این فعالیت‌ها بیفزاید و دامنه تأثیرگذاری آن‌ها را گسترش دهد.

در مجموع، نتایج پژوهش حاضر همسو با یافته‌های ملی و بین‌المللی نشان می‌دهد که فعالیت‌های فوق برنامه از طریق ارتقای مهارت‌های اجتماعی، خلاقیت و حل مسئله، می‌توانند در تحقق اهداف کلان آموزشی نقش‌آفرین باشند. این یافته‌ها ضرورت بازنگری در سیاست‌گذاری‌های آموزشی و تقویت جایگاه فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس ایران را بیش از پیش برجسته می‌سازد.

این پژوهش اگرچه یافته‌های ارزشمندی ارائه داد، اما محدودیت‌هایی نیز داشت. نخست آنکه جامعه آماری تنها شامل معلمان متوسطه اول در یک ناحیه مشخص (ناحیه ۳ کرمانشاه) بود و نتایج به‌طور کامل قابل تعمیم به سایر مناطق یا مقاطع تحصیلی نیست. دوم، ابزار پژوهش مبتنی بر پرسشنامه محقق‌ساخته بود که با وجود سنجش روایی و پایایی، همچنان ممکن است تحت تأثیر سوگیری‌های پاسخ‌دهندگان قرار گرفته باشد. سوم، ماهیت توصیفی-پیمایشی پژوهش امکان استنتاج علی مستقیم را محدود می‌کند و تنها روابط همبستگی و تفاوت‌ها را نشان می‌دهد.

پیشنهاد می‌شود در آینده پژوهش‌هایی با طراحی‌های تجربی و نیمه‌تجربی برای بررسی علیت میان مشارکت در فعالیت‌های فوق برنامه و پیامدهای اجتماعی، شناختی و هیجانی انجام شود. همچنین، تعمیم نتایج با انتخاب نمونه‌های متنوع‌تر از مناطق مختلف کشور و در مقاطع تحصیلی متفاوت امکان‌پذیر خواهد بود. بررسی نقش متغیرهای میانجی مانند خودکارآمدی، حمایت والدین و انگیزش تحصیلی نیز می‌تواند به روشن‌تر شدن مکانیسم‌های اثرگذاری فعالیت‌های فوق برنامه کمک کند. در نهایت، استفاده از رویکردهای کیفی مانند مصاحبه‌های عمیق با دانش‌آموزان و معلمان می‌تواند درک عمیق‌تری از تجربه زیسته آنان فراهم کند.

با توجه به نتایج پژوهش، پیشنهاد می‌شود مدیران و سیاست‌گذاران آموزشی زمینه‌های لازم برای گسترش فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس را فراهم کنند. اختصاص منابع مالی و انسانی کافی، طراحی برنامه‌های متنوع متناسب با نیازها و علایق دانش‌آموزان و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین برای اجرای این برنامه‌ها می‌تواند تأثیر آن‌ها را افزایش دهد. همچنین، برگزاری دوره‌های آموزشی برای معلمان در زمینه مدیریت و هدایت فعالیت‌های فوق برنامه، و مشارکت دادن دانش‌آموزان در فرایند طراحی این فعالیت‌ها، موجب ارتقای اثربخشی آن‌ها خواهد شد.

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

Extended Abstract

Introduction

Education has always been regarded as a multidimensional process aimed at fostering the intellectual, emotional, and social growth of students. While formal curricula primarily emphasize cognitive achievements and memory-based learning, there is an increasing recognition that extracurricular activities serve as an essential complement to academic programs. These activities provide opportunities for students to develop creativity, social competence, and problem-solving abilities—skills which are fundamental for success in the dynamic and complex environment of the twenty-first century (Darzi Radmandi et al., 2019).

Extracurricular programs encompass a wide range of activities including sports, arts, cultural engagement, volunteering, and digital learning opportunities. Participation in such activities nurtures self-confidence, resilience, and cooperative skills while reducing the risk of social isolation and disengagement from school. Studies across different contexts have highlighted the importance of extracurricular engagement in fostering positive developmental outcomes such as enhanced creativity, improved social relations, and stronger academic performance (Hamzehii & Bagheri, 2018; Nazari & Yazdansta, 2019).

From a social development perspective, extracurricular participation has been associated with improved peer relationships, social skills, and collective identity. International research demonstrates that such participation not only encourages healthy peer interactions but also strengthens school engagement (Wachsmuth et al., 2023). Moreover, extracurricular programs may mitigate the negative consequences of limited family or community resources by providing structured opportunities for collaboration and responsibility (Sørli et al., 2021). Scholars also argue that such activities are instrumental in the prevention of behavioral problems and in promoting positive youth development (Alshammari et al., 2020).

Creativity is another key dimension nurtured by extracurricular activities. Creativity represents both an individual trait and a process of generating innovative ideas to adapt to emerging challenges. Several studies emphasize that formal classroom instruction often lacks sufficient scope to fully cultivate creativity, while extracurricular environments create more flexible and stimulating conditions for the expression of creative

potential (Karaçam et al., 2021; Saxena, 2020). Research indicates that inventive problem-solving is not solely predicted by executive functions but largely influenced by opportunities for divergent experiences, often provided through extracurricular engagement (Beck et al., 2016).

Problem-solving skills, closely related to creativity, are essential life skills. The ability to identify problems, generate solutions, and implement strategies effectively is foundational for success in academic and real-life contexts. Extracurricular activities expose students to novel situations that demand critical thinking and collaborative resolution, thereby strengthening these skills (Asadi Zeidabadi et al., 2021; Saberi Mehr, 2020). Scholars have emphasized that by engaging in these activities, students learn how to transfer classroom knowledge into practical applications and adapt it to real-world challenges (Tran & et al., 2024).

In recent years, with the integration of digital transformation and artificial intelligence into education, extracurricular activities have taken on new dimensions. Digital tools, online platforms, and AI-supported training programs are increasingly being incorporated into extracurricular spaces, broadening access and enhancing engagement (Go, 2025; Huang et al., 2024; Nie & Tsai, 2025). These innovations offer opportunities not only to expand the reach of extracurricular programs but also to personalize them according to student needs and capacities.

The significance of extracurricular activities in Iran has been documented in recent studies. For example, research highlights the role of extracurricular reading and participation in raising academic achievement (Ghafarinia & Jamshidizadeh, 2021). Similarly, models have been developed to integrate extracurricular programs into the national curriculum, emphasizing their contribution to creativity and problem-solving (Darzi Radmandi et al., 2019). However, despite the evidence, many schools in the Iranian context still treat extracurricular programs as peripheral or recreational, thereby underutilizing their developmental potential. Considering this backdrop, the present study investigates the effect of extracurricular activities on social development, creativity, and problem-solving skills of lower secondary school students in Kermanshah (District 3), from the perspective of teachers. The findings aim to contribute to the existing literature by providing empirical evidence in the Iranian educational context and aligning them with international insights on the multifaceted benefits of extracurricular participation.

Methods and Materials

This study adopted a descriptive survey design to evaluate the impact of extracurricular activities on students' social development, creativity, and problem-solving skills. The statistical population included 593 teachers from lower secondary schools in District 3 of Kermanshah city. Based on Morgan's sampling table, 297 teachers were selected as the sample through stratified random sampling.

The research instrument was a researcher-developed questionnaire containing 16 items across three domains: social development, creativity skills, and problem-solving skills. Items were rated on a five-point Likert scale ranging from "very low" to "very high." Content validity of the instrument was confirmed by educational experts, and reliability was established through a pilot study with 50 teachers, yielding a Cronbach's alpha coefficient of 0.99.

Data analysis was conducted using SPSS software. Descriptive statistics (frequency, percentage, mean) were applied to summarize demographic characteristics, while inferential statistics—including independent t-tests, one-way analysis of variance (ANOVA), and Spearman correlation—were employed to examine differences and associations among variables.

Findings

The demographic analysis showed that among the 234 responding teachers, 41.9% were female and 58.1% were male. A large proportion held bachelor's (51.3%) or master's degrees (38.5%), with teaching experience ranging from under 10 years to over 30 years.

The Kolmogorov–Smirnov test confirmed that the data distribution was normal ($p > 0.05$), thereby validating the use of parametric statistical tests.

Results indicated that extracurricular activities had a statistically significant positive effect on the combined outcome variable of social development, creativity, and problem-solving skills. The mean observed value (3.78) exceeded the theoretical mean (3), with a one-sample t-test revealing this difference to be significant at the $p < 0.01$ level.

Specifically, in relation to social development, the mean score (3.80) was significantly higher than the theoretical mean, indicating that extracurricular participation enhances responsibility, teamwork, self-confidence, and interpersonal respect among students.

Regarding creativity, extracurricular activities increased students' ability to generate novel ideas, engage in collaborative problem-solving, and explore new perspectives. The mean score (3.79) was significantly higher than the baseline, underscoring the strong impact of these activities on creative skill development.

For problem-solving, extracurricular participation was associated with improved capacity to collect information, analyze alternatives, and select effective solutions. The mean score (3.75) was significantly higher than the theoretical average, confirming the importance of extracurricular programs in strengthening this critical life skill.

Overall, the results highlight the statistically significant role of extracurricular activities in promoting the social, cognitive, and creative growth of secondary students.

Discussion and Conclusion

The findings of this study confirm that extracurricular activities significantly enhance social development, creativity, and problem-solving skills among lower secondary school students. This outcome aligns with global research emphasizing the developmental value of non-curricular engagement (Sørli et al., 2021; Wachsmuth et al., 2023).

The observed positive impact on social development supports previous studies which reported improvements in communication, responsibility, and peer collaboration through extracurricular participation (Alshammari et al., 2020; Pashazadeh, 2023). Such outcomes are consistent with developmental theories that stress the role of social interactions in shaping personality and adjustment (Bornstein et al., 2017).

Creativity gains observed in this research reinforce findings that extracurricular environments provide flexible, stimulating, and autonomy-supportive settings for innovation (Karaçam et al., 2021; Saxena, 2020). This supports the assertion by (Beck et al., 2016) that inventive problem-solving is less about cognitive aptitude alone and more about enriched experiential opportunities. Schools should therefore consider extracurricular activities not as supplementary but as integral to fostering creativity and preparing students for competitive future environments.

The significant effect on problem-solving aligns with evidence that extracurricular involvement exposes learners to novel situations requiring adaptive reasoning (Asadi Zeidabadi et al., 2021; Saberi Mehr, 2020). This corresponds with (Tran & et al., 2024), who argued that participation in extracurricular activities within distribution chain contexts enhances decision-making and analytical competencies. Such results also resonate with (Hamzehii & Bagheri, 2018) and (Ghafarinia & Jamshidizadeh, 2021), who demonstrated that Iranian students benefit academically and socially from extracurricular experiences.

Furthermore, the study findings echo international evidence of digital transformation in extracurricular spaces (Go, 2025; Huang et al., 2024; Nie & Tsai, 2025), highlighting the potential of integrating technology-driven extracurricular programs into Iranian schools. This could expand access, enhance engagement, and modernize educational practice.

In conclusion, extracurricular activities represent a powerful means of complementing formal curricula and fostering holistic student development. By enhancing social skills, creativity, and problem-solving abilities,

they contribute to preparing students not only for academic success but also for future societal and occupational roles. The results underscore the necessity for policymakers, school administrators, and educators to prioritize and institutionalize extracurricular programs as an indispensable component of secondary education.

References

- Alshammari, D. F. S., Bahae km, A., & Barn a w, M. (2020). Social skills improvement in children with autism spectrum disorders. *Journal of Science Education Research*, 10(39), 1-18. <https://doi.org/10.12816/0056830>
- Asadi Zeidabadi, N., Soltani, E., Zeinoddini Meymand, Z., & Manzari Tavakoli, A. (2021). Predictors of Problem-Solving Skills Based on Anxiety and Psychological Health of Nurses. *Journal of nursing education*, 4(10), 41-48. <https://doi.org/10.34172/jmdc.2021.15>
- Beck, S. R., Williams, C., Cutting, N., Apply, I. A., & Cappell, J. (2016). Individual differences in children's inventive problem-solving are not predicted by divergent thinking or executive functions. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 371, 1-11. <https://doi.org/10.1098/rstb.2015.0190>
- Bornstein, M. H., Putnick, D. L., & Esposito, G. (2017). Continuity and stability in development. *Child Development Perspectives*, 11(2), 113-119. <https://doi.org/10.1111/cdep.12221>
- Boyd, B. A. (2018). Efficacy of the ASAP intervention for preschoolers with ASD: a cluster randomized controlled trial. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 48(9), 3144-3162. <https://doi.org/10.1007/s10803-018-3584-z>
- Darzi Radmandi, H., Kian, M., Abbasi, E., & Haji Hossein Nejad, G. (2019). Designing and Validating a Curriculum Model Based on Extracurricular Activities in Elementary School According to Klein's Model. *Theory and Practice in Curriculum Studies Biannual Journal*, 14(7), 193-230. <https://www.sid.ir/paper/241913/>
- Dodel, F. (2015). *Investigating the Role of Extracurricular Activities on Creativity and Academic Self-Efficacy among High School Students in District 2, Bandar Abbas* [Master's Thesis in Educational Research, University of Hormozgan]. <https://elmnet.ir/doc/20040010-2151>
- Fujiyama, H., Kamo, Y., & Schafer, M. (2021). Peer effects of friend and extracurricular activity networks on students' academic performance. *Social science research*, 97, 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2021.102560>
- Ghafarinia, R., & Jamshidzadeh, F. (2021). Examining the Relationship Between Non-Curricular Reading and Participation in School Extracurricular Activities with Academic Performance of High School Students in Sarableh City. *Quarterly Journal of Advances in Psychology, Educational Sciences, and Education*(45), 132-147. <https://civilica.com/doc/1670725/>
- Go, C. (2025). The Application of Artificial Intelligence in Sports Applications for Extracurricular Physical Activity. *Uchenye Zapiski Universiteta Imeni P F Lesgafta*, 0(1), 36-40. <https://doi.org/10.5930/1994-4683-2025-36-40>
- Hamzehii, A., & Bagheri, M. (2018). Extracurricular Activities of Students and Their Inclination Toward Critical Thinking and Problem-Solving Skills. *Iranian Journal of Higher Education Research Quarterly*, 3(9), 117-132. http://ihej.ir/browse.php?a_code=A-10-792-2&slc_lang=fa&sid=1
- Hancock, D., Dyk, P. H., & Jones, K. (2024). Adolescent involvement in extracurricular activities. *Journal of Leadership Education*, 11(1), 84-101. <https://doi.org/10.12806/V11/I1/RF5>
- Huang, X., Mohammadi, A., & Jantan, A. H. (2024). Navigating Digital Transformation: Leadership Competence, Digital Capability, and Social Media Adoption in Extracurricular Training Institutions in China. <https://doi.org/10.4108/eai.8-12-2023.2344716>
- Indro Asyoko, N. (2017). The impact of sport co-curricular and internship on social skill. Proceedings of the 2nd International Conference on Sports Science, Health and Physical Education, <https://doi.org/10.5220/0007057902020206>
- Karaçam, S., Arabaci, D., & Nur Tosun, F. (2021). The Effect of Extracurricular STEM Activities on the Scientific Creativity of Secondary School Students.. *Journal of Science & Mathematics Education in Southeast Asia*, 44(Dec), 64-80. <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jrnl=01267663&AN=154576805&h=8SH25Dfn2MBflrO2cdM%2F3zHEfoHQae3jMYeizgrW7D4%2Fqy%2BJJHe6%2Fjr3P5h70UzLd%2FH0Cb9qMJ7x0LJ9o6FmTA%3D%3D&crl=c>
- Knifsend, C. A., Green, L. A., & Clifford, K. L. (2020). Extracurricular participation, collective self-esteem, and academic outcomes among college students. *Psi Chi Journal of Psychological Research*, 25(4), 318-326. <https://doi.org/10.24839/2325-7342.JN25.4.318>
- Leifler, E. (2022). Social skills group training for students with neuro-developmental disabilities in senior high school - a qualitative multi-perspective study of social validity. *International journal of environmental research and public health*, 19(3), 1487-1512. <https://doi.org/10.3390/ijerph19031487>

- Nazari, P., & Yazdansta, F. (2019). Examining the Role of Extracurricular Activities in Academic Performance Considering the Mediating Role of Creativity. *Teaching Research Scientific Quarterly*, 1(7), 87-107. https://trj.uok.ac.ir/article_61048.html
- Nie, T.-Y., & Tsai, K.-C. (2025). Perceived Social Support and Art Engagement in Extracurricular Visual Arts Activities for Primary School Students: The Mediating Role of Drawing Self-Efficacy. *Journal of Ecohumanism*, 4(1). <https://doi.org/10.62754/joe.v4i1.6012>
- O'Keeffe, C., & McNally, S. (2021). A systematic review of play-based interventions targeting the social communication skills of children with autism spectrum disorder in educational contexts. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 1(1). <https://doi.org/10.1007/s40489-021-00286-3>
- Pashazadeh, E. (2023). Investigating the Relationship Between Extracurricular Activities and Social Adjustment of Theoretical High School Students in Maku County. *Quarterly Journal of Advances in Psychology, Educational Sciences, and Education*(60), 14-29. <https://www.noormags.ir/view/en/articlepage/2037259/>
- Saberi Mehr, M. (2020). The Effectiveness of Problem-Solving Skills Training on Quality of Life of High School Students. The 7th National Conference on Social Sciences and Psychology of Iran, Tehran. <https://www.sid.ir/paper/900861/fa>
- Saxena, A. (2020). Extra-curricular activities for social awareness. *International Journal of Advanced Research in Commerce, Management & Social Science*, 3(3), 136-140. <https://www.countyhealthrankings.org/strategies-and-solutions/what-works-for-health/strategies/extracurricular-activities-for-social-engagement>
- Sørli, M., Hagen, K., & Nordahl, K. B. (2021). Development of social skills during middle childhood: growth trajectories and school-related predictors. *International Journal of School & Educational Psychology*, 9(1), S69-S87. <https://doi.org/10.1080/21683603.2020.1744492>
- Strickhouser, J. E., Zell, E., & Krizan, Z. (2017). Does personality predict health and well-being? A meta synthesis. *Health Psychology*, 36(1), 797-810. <https://doi.org/10.1037/hea0000475>
- Tran, T. D., & et al. (2024). Cognitive competency, problem-solving skills and decision-making: a case study of students' extracurricular activities in the distribution chains sector. *Journal of Distribution Science*, 22(2), 71-82.
- Wachsmuth, S. T., Lewis, T. J., & Gage, N. A. (2023). Exploring Extracurricular Activity Participation, School Engagement, and Social Competence for Students With Emotional and Behavioral Disorders. *Behavioral Disorders*, 48(4), 255-268. <https://doi.org/10.1177/01987429231166675>